

SINIKKA AAPOLA

Självständighet, närhet, mångsidighet: ideal i Helsingforsflickors vänskapskultur¹

*Sinikka Aapola visar i denna artikel
hur unga flickors vänskapsrelationer präglar så gott
som all deras verksamhet. Via vänskapskulturen kan man komma
åt mekanismerna för hur det kvinnliga formas i samhället: vilka
färdigheter erhåller flickorna tillsammans med sina jämn-
åriga på vägen mot vuxenhet och kvinnlighet?*

Socialisationsprocessen är konfliktfylld för flickor både i Finland och i andra västländer. Kulturell kvinnlighet, som flickor förväntas identifiera sig med på väg in i vuxenlivet, definieras framför allt som förmåga att skapa intima relationer och upprätthålla dem. Det västerländska ungdomsbegreppet förknippas däremot alltmänt med att man erövrar nya livsområden och tar avstånd från sådana relationer som har upprättats genom familjen. Även i skolan uppmuntras eleverna till självständiga prestationer. Flickor löser de motstridiga förväntningarna genom att kombinera strävandena efter avståndstagande och närhet: att bli självständig innebär för dem att upprätta nya relationer.² Flickor strävar efter att skapa nära vänskapsbindningar, där de kan spegla sin egen identitet och öva sig att behärska nya situationer. Vänskapen blir en föreningspunkt mellan familjens intima relationer och ungdomsgruppens utåtriktade aktiviteter.³ Flickors vänskapsförhållanden ligger i gränslandet mellan det offentliga och det privata: de är privata, formbara tillstånd, som uppstår ur kommunikation och genom vilka flickor agerar i offentliga miljöer.

Flickors och pojkars identiteter utformas genom olika socialisationsprocesser. Flickor har ofta ett synnerligen nära förhållande till

sina mödrar, och mödrarna har enligt psykoanalytiska teorier¹ svårt att uppmuntra sina döttrar till självständighet. Flickors jagbild blir beroende av moderns – och senare också av andra människors – godkännande, medan pojkar har lättare att få grepp om en egen särskild identitet. Pojkar kan investera i prestationer för att få beröm, men flickor måste sätta hela sin personlighet på spel. Därför behöver flickor andra erfarenheter av sina vänskapsrelationer än pojkar för att få sitt jag styrkt. Intima vänskapsrelationer är i allmänhet av speciellt stor betydelse för flickor. Pojkar väljer främst kompisar som uppskattar deras prestationer. Flickor söker efter en bekräftelse för sin identitet genom att skapa en förtrolig och familjär stämning med vissa andra människor, vilket innebär att flickor är väldigt sårbara i sina vänskapsförhållanden. En flicka kan uppleva att hela hennes människovärde blir ifrågasatt om en vänskapsrelation bryts.¹

Flickors vänskap är ett intressant objekt för sociologisk kulturforskning. Det är en geografiskt splittrad, variationsrik ungdomlig subkultur, där vissa handlingsmönster och tolkningar i anslutning till de sociala relationerna är de gemensamma nämnarna. Hos flickor präglar vänskapsrelationerna så gott som all verksamhet. Genom att undersöka

dessas kan man således bättre förstå flickors livssituation. Via vänskapskulturen kan man också komma åt mekanismerna för hur det kvinnliga formas i samhället; vilka färdigheter erhåller flickorna tillsammans med sina jämnåriga på vägen in i vuxenliv och kvinnlighet?

Min undersökning baserar sig på temaintervjuer med 18 flickor, som bor och går i skola i Helsingfors innerstad, samt på litteratur i anslutning till ämnet, som jag behandlar mera ingående i min pro gradu-avhandling i sociologi⁶. Jag intervjuade flickorna par om par. De var då 11-12 år gamla och gick i grundskolans femte klass i olika skolor i centrum av Helsingfors. De flesta flickorna kom från medelklassfamiljer och hade en rörlig livsstil, många hobbyer och flera umgängeskretsar. Man kan anta att vänskap bland flickor som har vuxit upp i andra sociala miljöer, som t ex på landsbygden, utformas på ett annat sätt än bland flickor som har vuxit upp i centrum av en storstad; därför kan resultaten av min undersökning inte generaliseras att gälla alla finska flickors vänskapsrelationer. Min målsättning har varit att skapa en mångsidig beskrivning och tolkning av en viss – i tid och rum begränsad – vänskapskultur bland flickor.

Olika vänskapsrelationer bland flickor

De flickor som jag intervjuade representerade en kultur där relationer ställs i centrum. Vänskapen fanns med i allt som flickorna gjorde: skolgång, fritidssysselsättningar och aktiviteter i grannskapet. Flickornas vänskap visade sig vara mångfacetterad och varierad, en aktiv process snarare än ett statiskt tillstånd. Typiskt för de intervjuade var att de växlade mellan olika vänner: ibland valde de att umgås med en enda vän, ibland gick de med i stora handlingsinriktade grupper. Uppfattningen om det idealiska i flickors sk bästa-vän-relationer, som har upprepats i flera tidigare undersökningar och som har blivit något av en myt, blev ifrågasatt: största delen av de intervjuade undvek att namnge en enda »bästa vän». De sade sig uppskatta alla nära vänner lika mycket – visserligen kunde man här delvis skönja mera artighet än upp-

riktighet. Men även många sådana flickor som i praktiken tillbringade mest tid med den flicka som de hade tagit med sig till intervjun vägrade att utpeka en »bästa vän».

Henna⁷: »Int kan jag gå och säga att hon är min bästa kompis att... det finns många såna i skolan.» Ulla: »Int har jag nån bästa kompis – från vår klass – liksom – i vår idrottsförening finns det... ja, där har jag kanske några jättegodas kompisar.» Terhi: »Jag har åtminstone int att... så där alla är olika och trevliga och sej själv och int kan man säga om nån att den där är min bästa kompis.» Satu: »Annars tror alla att jag favoriserar nån (om hon utpekar någon flicka som sin särskilda vän SA) – sen börjar de skrika eller tjura – en del blir sårade om jag säger att nå den där där.»

De intervjuade flickorna balanserade i ett nätverk av sociala relationer, där man kunde urskilja interiörer (vänskaper) och exteriörer (tider av ensamhet, brutna vänskapsband, gräl). Det var viktigt för flickorna att fästa sig vid vännerna, bilda interiörer tillsammans med andra flickor och sträva efter att uppfylla vänskapsidealen. Antalet vänskapsrelationer varierade, likaså graden av sammanhållning; allra viktigast var det för flickorna att undvika att lämnas utanför relationerna. Att vara fristående innebar i de intervjuade flickornas vänskapskultur inte frihet, utan olycka, ensamhet. Frihet var för flickorna att kunna välja mellan många olika vänner. En fristående flicka kunde bli avvisad om hon sökte sällskap. Däremot ansågs det normalt att vännerna växlar:

Henna: »de bara byts ut», Ninni: »det bara kommer såna perioder». Kati: »Jag har haft ganska många flickor att jag har varit med dem ett år och så... ibland blir de bara irriterande så... man orkar int riktigt vara på något sätt.»

Jag indelade vänskapsrelationerna bland de intervjuade flickorna i tre idealtyper: växlande parvänskap, »traditionell» fast parvänskap och gruppvänskap. Flertalet av de intervjuade hade flera nära vänner parallellt. En flicka kunde bli tillbringa en stor del av sin tid med olika flickor i tur och ordning, men bytte sällskap så att väninnor från olika kontexter – skolan, grannskapet, hobbyerna – inte träffade varandra. Därav benämning- en »växlande parvänskap». Några få av de in-

FOTO: Eva Hedling.

tervjuade hade rätt intensiva, »traditionella» parvänskapsrelationer, där väninnorna nästan uteslutande höll sig till varandra, och några rörde sig i främsta hand i någon särskild bestående flickgrupp eller »klubb». De bekanta problemen med »triangelvänskap» framträdde även här: de intervjuade sade att umgänge tre flickor emellan oftast innebär för många problem, t ex svartsjuka eller att någon känner sig utanför. Pojkarna stod på det hela taget utanför flickornas egentliga vänskrets: relationer till pojkar erbjöd främst romantik och spänning.

Vänskapsförhållanden uppstår ofta av en slump, t ex då flickor som är bekanta från tidigare träffar varandra på nytt i en lämplig situation då båda letar efter nytt sällskap. Kriterierna för hur man väljer vänner uttrycktes inte speciellt kärnfullt i intervjuerna, men i många fall hade väninnorna liknande intressen, bodde nära varandra och var lika gamla; dessutom hade de likartad familjebakgrund och en del väninnepar liknade till och med varandra till utseendet. De yttre egenskaperna var emellertid inte tillräckliga: de intervju-

ade ansåg att en vän framför allt måste vara pålitlig och bevara de gemensamma hemligheterna. Vänner måste förstå varandra, vara av samma åsikt i viktiga frågor och vara redo till gemensamma upptåg. Yttre stil eller musiksmak styrde inte vänskapsrelationerna. De viktigaste egenskaperna var enligt flickorna vännens karaktärsdrag: uppfinningsrikedom, mångsidighet, pålitlighet, sinne för humor och beredskap att göra roliga saker.

Satu: »Ulla är en god vän till mig – int heller någon trist... kan ibland vara till och med rolig.»
Henna: »Vi trivs tillsammans och har roligt... hittar på allt möjligt spännande.»

Flickorna förenade mångahanda strävanden i sina vänskapsrelationer. För dem var det viktigt att uppnå förtroendefulla förhållanden med vissa flickor och befästa de här vänskapsbanden med hemligheter, som ofta gällde deras relationer till andra flickor. Samtidigt idkade flickorna också olika aktiviteter, vilket bland annat avspeglas i de många hobbyerna. De delade gärna sina intressen med sina vänner och strävade medvetet efter att skapa

gemensamma aktiviteter inom ramen för vänskapsrelationerna. Sysselsättningarna utanför hemmet hjälpte flickorna att småningom lösgöra sig från familjens inflytande.

Självständighet, närhet och oberoende

Flexibilitet och finjusterade sociala färdigheter krävdes av flickorna då de skulle upprätthålla sina många vänskapsrelationer. De stötte ofta på svårigheter, eftersom det finns många motstridiga, svårsammanjämkade ideal i flickors vänskapskultur. Flickorna balanserade i sina vänskapsrelationer på ett gungbräde mellan olika strävanden och ideal. Den mest påfallande konflikten stod enligt min undersökning mellan självständighet och närhet. Flickorna eftersträvade ömsesidig förståelse och varandras stöd, men samtidigt försökte de med hjälp av vänskapen frigöra sig från sina föräldrar, klarlägga sin egen identitet och uppnå autonomi.

Många flickor hade skaffat sig en bästa vän genast när de började i skolan, och då upprättat förhållanden som präglades av intensitet och en ömsesidig önskan om närhet. Flickorna hade lättare att anförtro sig åt långvariga, nära vänner än åt andra klasskamrater. Närhet kunde inte uppnås med vem som helst; för det fördrades en lång gemensam historia och att flickorna kände varandra väl:

Camilla: »Jag vet ingen annan än Virpi som jag skulle kunna prata om till exempel pojkar med.» Virpi: »Med Camilla behöver jag int (våga mina ord SA).» Ulla: »Vi har varit så himla mycket på fyrmanhand... (med klubben SA) och känner varandra så jättebra.» Henna: »Jätteroligt sånt att man förstår den andra... hjälper sen när det är nöd.» Tiina: »Jag kan inte tänka mej att jag skulle var med nån Sirpa eller nån sån... att... Henna förstår åtminstone mej... att när jag har sånadär grejer så förstår hon mej.»

Närheten kunde emellertid också utmynna i ett starkt beroende och i den ena partens behov att äga och dominera den andra. Flickorna hade ibland en benägenhet att försöka binda sin väninna hårt till sig själv. En del av de intervjuade beskrev svartsjukaincidenter, där den ena parten t o m hade avkrävt sin väninna löften om att flickorna skulle bo tillsammans som vuxna. Dylikt beteende upp-

fattades i allmänhet som påträngande och det kunde leda till att vänskapen tog slut, men i förhållanden av fast parvänskap kunde flickorna ge uttryck för svartsjuka åtminstone i viss utsträckning. T ex Kati, som tillsammans med Annika bildade ett fast vänskapspar, medgav öppet att hon skulle bli irriterad om Annika började tillbringa mycket tid tillsammans med någon ny vän:

»Jag skulle bli arg... Eller egentligen skulle jag först bli svartsjuk och sen skulle jag ta nån annan... helt avsiktligt.»

Majoriteten av de intervjuade ansåg att institutionen »bästa vän» band dem för hårt till en enda människas idéer, sinnesstämning och sätt att tillbringa sin tid. Alla de flickor som jag intervjuade hade tidigare erfarenheter av fasta väninneförhållanden, men då intervjuerna gjordes värdesatte de flesta framför allt självständighet och frihet att välja vilken vän de skulle umgås med. De poängterade sitt oberoende, sin autonomi och deras uttalade avsikt var att upprätthålla flera parallella vänskapsförhållanden⁸. Vännerna kunde inte vara speciellt många, eftersom flickorna ville uppnå en viss grad av närhet med dem alla. Genom växlande, men kontinuerliga vänskapsförhållanden ville flickorna försäkra sig om att de hade sällskap av en nära vän när de så önskade, samtidigt som de gav sig själva rörelsefrihet. Det här var ett sätt att trygga att den egna autonoma identiteten ständigt bekräftades. Flickorna var inte beroende av en väninnas göromål och växlande humör, utan kunde välja mellan olika umgängesalternativ. Visserligen var inte heller de parallella vänskapsrelationerna problemfria. Flickorna var rädda för att bli »nödlösningar», vars sällskap duger endast då annat inte finns att tillgå.

Genom att fästa sig vid parallella men kontinuerliga relationer löste flickorna enligt min uppfattning också en annan konflikt där det krävs balansgång. I sina olika relationer vägde de mellan en önskan om å ena sidan kontinuitet, å andra sidan omväxling. Samtidigt som de eftertraktade den trygghet som permanenta relationer ger, sökte de också efter mångsidighet och omväxling. De intervjuade flickorna ansåg att långvariga vän-

skapsförhållanden skapar närhet och förtroende, vilket inte kan uppnås snabbt. De försökte befästa kontinuiteten bl a genom att upprätthålla kontakten till flickor som för länge sedan hade flyttat bort från grannskapet. De planerade också saker som de skulle göra tillsammans om relativt lång tid (nästa år). Enbart trygghet och bekantskap räckte emellertid inte till. Mångsidighet och idérike-dom uppfattades, som jag redan nämnt, av många flickor som idealiska egenskaper hos en väninna. Flickorna förmodade att även den mest mångsidiga väninnan så småningom skulle börja gå dem på nerverna, om umgänget med henne var långvarigt och intensivt. Genom att byta väninna garanterades de också omväxlande sysselsättning.

Tiina: »Med den där Miira då i slutskedet – när vi hade vant oss vid det och jag alltid bara gick med Miira, men sen hade vi aldrig nånting att göra – det var jättetråkigt – vi kunde int ens hitta på nånting när ingenting roade henne.» Mirjami: »Sen tröttnar man... det börjar irritera när man har varit länge med nån och sen vill man byta emellanåt.» Satu: »Jag byter om Ulla ber mej med och spela boboll – men om Meiju ber mej komma till sej till exempel över natten, så börjar jag vara med Meiju.» Ninni: »Alltid när Rea har varit med Samma och de – bara har fnissat och skrattat... men sen med Tuuja har de gjort allt möjligt och simmat och så.»

Fasta parvänskapsband verkade brytas efter en viss tid, då den ena flickan ville ha omväxling och började leta efter nytt sällskap. Den gamla vänskapen fortsatte i allmänhet inte som en parallell vänskap i sådana fall. I fall en flicka upprätthöll flera parallella vänskapsrelationer fortsatte däremot de övriga trots att ett förhållande tog slut. Ett brutet vänskapsband i ett nätverk av vänner är också psykiskt mindre påfrestande än söndring i ett mera allomfattande förhållande. Då fasta vänskapsband bröts kom separationen ofta som en överraskning för den ena parten, vars självkänsla förmodligen fick en hård törn. I intervjuerna försökte flickorna emellertid tona ner sina negativa känslor och i stället se de positiva sidorna även i smärtsamma erfarenheter. Orsaken till det här kan ha varit blyghet i intervjusituationen och rädsla för att tappa masken. Flickorna medgav dock att en bruten vänskap ibland

leder till svartsjuka och t o m hämndlystnad.

Henna: »Int kändes det alls tråkigt... jag tyckte det var bara roligt att byta lite... när den där Riina alltid såg rött om jag var med nån annan.» Ninni: »Int var det så där eländigt... jag hade varit så länge med Kirsi redan att jag ville ha lite omväxling och sen... sen började jag vara med den här Mirjami.» Kati: »Jag började vara med Annika och Piia (som hade varit mycket på tumanhand SA) och sen gick det så att vi var... Annika och jag... jag vet int sen hur den här Piia... måntro hon var lite avundsjuk» (senare hade ifrågavarande Piia avrått en ny flicka i klassen att ge sitt telefonnummer åt Kati eller Annika »för de ringer anonyma samtal» SA).

Ärlighet och tolerans för avvikande åsikter

Flickorna balanserade också mellan att vara ärliga, att undvika konflikter och att behaga varandra. De flesta av de intervjuade sade sig uppskatta sådana vänner som inte är inställsamma jasägare, utan avslöjar sina verkliga åsikter. Vuxna kvinnor har också konstaterats uppskatta ärlighet och förtroendefullhet mest i sina vänskapsrelationer. Med ärlighet avsågs att man kan berätta om egna erfarenheter och få stöd av den andra, men också att man får ta del av nya synpunkter⁹. De intervjuade flickorna sade sig vilja bilda sig sina åsikter själva, och de hoppades att deras vänner också alltid uppriktigt säger vad de anser. Det här idealet kunde tolkas så att flickorna uppskattar självständighet och autonomi också inom ett vänskapsförhållande. För förtroende krävs ett djupt personligt engagemang, som bygger på att man accepterar vännens mångfacetterade personlighet. Den eviga lismaren avslöjar inte sina verkliga åsikter: även flickorna ansåg att en nyansrik människa är mera intressant än en slätstruken bild.

Terhi: »En god vän – försöker inte hela tiden vara likadan som nån annan kompis – att liksom int upprepar nån annans ord eller är nåns skugga – att nog kan hon vara en trevlig mänska i sej men int – vet man hurudan hon egentligen är själv.» Mirjami konstaterade att det inte är trevligt att ungås med någon som bara lovprisar en: »Det skulle vara för helgonaktigt».

Ur de intervjuades svar framkom en uppenbar motstridighet: vänner ska vara ärliga och uppriktiga, men samtidigt vill man undvika tvister. Flickorna ansåg i princip att meningsskiljaktigheter är naturliga och till och med önskvärda, men i praktiken hade de flesta svårt att hantera konflikter. De ville helt enkelt inte ha gräl:

Terhi: »Det är klart att det alltid blir gräl också med den bästa vännen... men det är bara uppiggande att gräla eller till och med slåss ibland.»
Tiina: »Alla är hemskt trevliga så att för det mesta kan vi vara helt i grupp utan att det blir bråk.»

Att respektera den andras åsikter verkade för flickorna innebära att man inte säger emot. Motsättningarna skulle bara konstateras; vänner ska inte käbbla mot varandra, utan båda parter åsikter ska godkännas som lika riktiga. En del av de intervjuade verkade hysa en dröm om fullkomlig ärlighet kombinerad med ständig fred.

Henna: »Den där Maija är lite böö – så där hemskt egendomlig – genast om jag är av annan åsikt så börjar ett otroligt vittnande om hur det nu är.»
Tiina: »Åtminstone vi med Hanna... så om vi nu säger nåt olika om nånting så lämnar vi det vid det sen – att ibland när man säger nånting åt nån så börjar den andra genast gräla och säga emot... alltid måste man ju säga nånting... eller nog kan man ju sluta, men ibland blir det så att man måste säga nånting.»

I den vänskapskultur bland flickor som jag har undersökt förutsattes empati: väninnorna skulle förstå varandras tankar. Man väntade sig att vänskapen skulle vara i det närmaste mystiskt harmonisk. Ibland uppstod tvister väninnor emellan, men flickorna tenderade att bagatellisera allvaret i konflikterna. Enbart ordet meningsskiljaktighet verkade väcka motstånd. Flickorna underströk att vänner inte grälar »på riktigt» eller »på allvar», utan bara om »dumma saker» eller »småsaker», så som smakfrågor. Flickorna gjorde i princip skillnad mellan gräl som gick ut på personligheter och kiv i fråga om »saker», men också saktvister kunde utmyнна i personliga beskyllningar. Misstankar och beskyllningar om falskhet mot andra människor gav upphov till de mest laddade tvister-

na. Det kunde gälla att den ena hade avslöjat gemensamma hemligheter – symbolen för samhörighet mellan vänner – eller att hon samtidigt hade givit flera flickor löfte om att umgås med just henne. I dylika fall kunde vänskapsrelationens framtid stå på spel.

Det har sagts¹⁰ att flickor under socialisationen lär sig att undertrycka aggressioner och utveckla vårdande egenskaper i förhållande till andra. De tvingas inte lära sig att klara upp konflikter på samma sätt som pojkar, medan ett omvårdande beteende är oförenligt med pojkarnas maktkamp. Det har emellertid också påvisats¹¹ att flickor ger sig in i konflikter om de anser att deras rättigheter har kränkts. De intervjuade flickorna berättade att gräl i allmänhet tog slut lika snabbt som de hade börjat. Små gräl löstes ofta så att orsaken till tvisten åsidosattes och »glömdes». Till grälen hörde ibland att väninnorna slutade tala med varandra för en tid och att de undvek varandras sällskap, men efter det var allt »som om inget hade hänt». Ofta var det omöjligt att lösa tvisterna, vilket innebar att vännerna måste komma överens om att låta saken bero. Det hände att grälet var så allvarligt att det skiljde vännerna från varandra för gott. Henna t ex sade sig fortfarande hysa agg gentemot en före detta vän. För det mesta strävade flickorna i alla fall efter att försonas. Flickorna ansåg det inte vara en dygd att vara ömhudad.

Meningsskiljaktigheter var en öm punkt i flickornas vänskap, eftersom de verkade hota relationens framtid. Oförmågan att möta motstånd och olika åsikter har av allt att döma samband med flickornas självkänsla. Oenighet med en väninna kan medföra tvivel om flickans egen identitet: Har hon misslyckats med sin avsikt att skapa närhet och förtroende? I intensiva vänskapsrelationer fästs flickorna så hårt till varandra att gräl blir mycket smärtsamma. Grälen gör flickorna medvetna om vänskapens sårbarhet. Oenigheten kan smula sönder förtroendet mellan väninnor och slutligen leda till att vänskapen tar slut. På basen av min undersökning verkar det att finnas mera utrymme för meningsskiljaktigheter och t ex häftigt temperament i sk flickklubbar och större grupper av vänner än i parvänskapsförhållanden.

Makt och jämlikhet

När barn är tillsammans med andra barn kan de för första gången utöva makt som individer i sociala roller som möjliggör jämlikhet; tillsammans med en vuxen är barnet i en lägre position. Det tidiga förhållandet mor-dotter är permanent och asymmetriskt på grund av moderns stora makt, men ett förhållande väninnor emellan baserar sig på frivillighet och på en symmetrisk maktrelation. Därför hör demokrati till de mest centrala frågorna i vänskapsrelationer mellan flickor. I flickgrupper finns det ingen entydig, erkänd ledare. Vänskapsrelationerna i grupperna bygger på jämlikhetsprincipen. De avspeglar flickornas strävan att frigöra sig från sina föräldrar – i synnerhet från sina mödrar¹².

De flickor som jag intervjuade förknippade maktbruk i vänskapsrelationer med vilja att kommendera. De underströk att de själva eftersträvade jämlikhet; maktlystna och skrytsamma flickor ogillades. Flickorna ville ha demokrati i sina vänskapsrelationer, de ville att beslut skulle fattas gemensamt eller turvis. Flickor som ansåg sig vara för mer än andra i klassen sågs med oblida ögon, och sådana som skröt över sina prestationer undveks. Kati påpekade: »Jag har hatat den där Kaija så... hon ville härska över hela klassen... eller flickorna.» Flickorna ansåg att frågan om makt framträdde tydligast då de skulle besluta om gemensamma aktiviteter. I konfliktsituationer försökte flickorna nå kompromisser genom förhandling.

Henna: »Jag tycker att det är bättre att... alla så där diskuterar och att man försöker ta hänsyn till den andras åsikt att... hur skulle du vilja... men Hannele... är nog int så att hon bestämmer över andra men hon... tror sej veta allt.»

Den goda viljan till trots fungerade demokratin inte alltid. Flickorna kände till en del väninnepar, där det rådde en tydlig obalans. I de här förhållandena behandlade den psykiskt starka flickan ibland sin väninna på ett nedlåtande sätt. De intervjuade vidkändes också situationer i sina egna vänskapsrelationer, där den ena väninnan lät den andra fatta besluten, men de godkände inte att den ena parten alltid krävde att få sista ordet. Besluten skulle fattas turvis, demokratiskt.

Terhi: »En del är så att de egentligen nästan kommenderar den andra och... så där bara drar henne till alla ställen... men int skulle jag åtminstone tycka om att vara den ena i ett sånt förhållande – det känns på nåt sätt lojligt när den andra... precis som om hon skulle vara hennes tjänare.» Camilla: »Det kan vara så att en kväll bestämmer Virpi att vi går dit och nästa kväll jag.» Virpi: »Det är alldeles naturligt... att det liksom växlar.»

Det finns dolda maktrelationer i vänskapsförhållanden mellan flickor. De mest populära flickorna har större beslutanderätt än andra i konfliktsituationer.¹³ Enligt Sørensen¹⁴ är längtan efter skönhet ett tydligt och fortlöpande tema i flickkulturer. Med det avser hon att flickor genom kulturella uttrycksformer – som vänskapsrelationer – verkar eftersträva balans och harmoni. Denna längtan efter skönhet kan förvandlas till en flykt in i ett drömland, om man inte vågar vidkänna verklighetens konflikter.

Jag kunde urskilja hierarkier också i flickgrupperna, men dessa hierarkier byggde främst på starka klickbildningar, inte på maktkamp mellan enskilda flickor. Styrkan i klickarna bestod i att flickor som hade sammanträtt sig kunde fördöma en enskild flicka moraliskt då de ansåg att hon hade gjort någonting betänkligt.

Petra: »Av oss fyra var Riitta förr en sån där ledare – eller Riitta och Meri eller Riitta och jag, int vet jag... i alla fall så att Riitta aldrig var utan kompis... men sen utnyttjade hon folk hemskt mycket – men sen sa jag och Meri och Jaana åt henne om det och hon blev så himla arg att hon stack hem från skolan mitt i allt tre dagar i sträck.»

Vänskapens skuggsida: ensamhet

Vänskap innebar som sagt för de intervjuade flickorna att de fäste sig vid andra flickor. Ensamhet var vänskapens avigsida och det största hotet för flickorna. De förknippade ensamheten med situationer där de inte kunde finna sällskap. För de flesta intervjuade var ensamheten tillfällig, inte kronisk. Känslan av ensamhet uppstod för det mesta när någon god vän inte fanns att tillgå. Vänner kunde vara tillsammans med någon annan, borta

från skolan eller på semester på annan ort. Problemet var i allmänhet lättlost: flickorna kunde finna andra kompisar eller annan samsättning. Av de intervjuade upplevde en enda ensamheten som ett mera permanent problem. Lotta hade inga varaktiga, nära vänner och var därför tvungen att komma överens om varje träff efter skolan skilt för sig. Rätt ofta blev hon utan sällskap. Hon hade löst problemet genom att skaffa sig en mångfald fritidsintressen. Ensamheten är en subjektiv upplevelse, inte ett absolut tillstånd. Det kan kännas bra eller hemskt att vara ensam. Två av de intervjuade hade valt ensamhet frivilligt. De hade goda vänner i skolan, men tillbringade helst fritiden hemma med sina föräldrar. De talade främst om fördelarna med ensamhet, inte om nackdelarna. Enligt dem var det trevligt att vara hemma, där de i fred kunde göra vad de ville, t ex läsa läxor när de hade lust. För de flesta andra var ensamheten någonting trist. Den ensamma hade inget sällskap att tala med eller göra trevliga saker med. En ensam blev också lätt offer för mobbing.

Annika: »Många gånger – har jag int riktigt nånting att göra när jag är ensam... att jag försöker bara fördriva tiden.» Mirjami: »Nog har jag alltid nån kompis att int går jag nånsin nånstans ensam.»

Ensamhet var inte alltid av ondo. Ibland, om man var arg eller ledsen eller i övrigt ville fundera i fred, kunde ensamheten vara nödvändig. För en flicka som var dotter i en stor familj innebar ensamheten att hon kunde pröva på självständighet.

Lotta: »Nog är ensamheten (nödvändig SA) ibland... om man till exempel har grälat med mamma och vill vara ensam... då om man inte tål nån... men – int är det alltför roligt om den fortsätter.» Virpi: »Ensamhet kan var jättebefriande för en del – man får vara ensam hemma över veckoslutet... när man annars måste ha en jättestor familj omkring sig hela tiden.»

Några av flickorna sade sig ibland ha längtat efter att få vara ensamma och i fred också i skolan. Det gick inte alldeles enkelt att ordna. Flickorna var så fast i sina sociala nätverk att andra kunde bli sårade om de blev avvisade. Om en flicka sökte sig till ensamhet trodde

hennes vänner ofta att hon var stött eller deprimerad. Vännerna ville framför allt veta om den ensamhetstörstande flickan var arg på någon; i flickornas vänskapskultur var det ofta ett tecken på söndring om någon undvek andra. Isolering ingick inte i vänskapsrelationerna – vänner måste vara tillsammans. Flickgrupperna ville tydligen ha ett slags kontroll över sina medlemmar. Gruppens kärntrupp beslöt vilka som fick delta i gruppens aktiviteter och vilka som inte fick. Gruppens makt sträckte sig däremot inte till flickor som höll sig för sig själva. Dessa stod utanför vänskapen. Om en väninna inte talade kunde detta tolkas som ilska, och de övriga försökte få reda på orsaken till den.

Camilla: »Virpi hade ett sånt skede att hon – på rasterna satt hon på en trappa och tecknade nånting konstigt i sin bok och alla samlades kring Virpi och sa att vad är det med dej nu egentligen, att är du arg på nån eller... är du ledsen eller... har det hänt nånting – alla var helt förundrade.» Virpi: »Jag ville bara prova att hur förhåller ni er om jag int säger nånting åt nån... men det blev en riktig skandal och jag tänkte att jag int skulle göra det på nytt.» Mirjami: »Ibland vill jag till och med vara ensam men i skolan är det ganska svårt när nån alltid tror att åhå, nu har den där blivit ensam och sen kommer de och sen är det svårt att säga att gå bort, jag vill vara ensam.» Tiina: »Den där Tuire kan fråga om man bara tänker och funderar att om man är med henne så sen plötsligt frågar hon bara att är du arg på mej? Och sen försöker man alltid förklara att int är jag... och sen när man fortfarande är lite i tankarna, så sen tror hon att man är arg och sen blir hon själv också egentligen arg.»

Tillfällig ensamhet, som beror på att ett kamratskapsförhållande har brutits eller på att vännerna har annat för sig, är någonting annat än kronisk ensamhet. Trots att ingen av de intervjuade själva direkt berördes av kronisk ensamhet (så gott som total social isolering), kände nästan alla till någon i skolan som för det mesta var ensam. Kronisk ensamhet kan ha flera orsaker: en del barn vill isolera sig på grund av dåliga sociala erfarenheter, men andra barn blir ofrivilligt avvisade och mobbade.

Laine¹⁾ har konstaterat att barn kan avvisa någon från sitt sällskap på grund av aggressi-

vitet eller i övrigt outvecklade sociala färdigheter. Enligt intervjuvaren kunde någon bli avvisad som vän med motiveringen att denna var aggressiv, hade en minoritetskulturs seder, uppförde sig egendomligt (isolerade sig eller var för vild), hade en sjukdom som ansågs misstänkt eller var sämre i skolan. Dessa egenskaper är relativa: om referensgruppen är mycket homogen räcker obetydliga avvikelser till för att någon ska stötas ut. I nästan alla klasser finns det elever som blir isolerade, men de kan ha vänner i andra sociala miljöer. Erfarenheter av att bli avvisad kan förorsaka svåra psykiska lidanden. En av de intervjuade hade bytt skola på grund av det. Ett barn som känner sig utstött får ofta en känsla av att vara sämre än andra.

För flickorna var det av största vikt att fästa sig i sina vänskapsförhållanden, och samhörigheten måste ständigt bekräftas. Ensamma flickor gick miste om sällskap, närhet och stöd, och dessutom var de utsatta för angrepp utifrån. Väninnegemenskapen uppfattades ha en styrka, som vid behov kunde riktas mot andra.

Petra: »Nå jag tror att det finns inom oss fyra (flickor i gruppen SA) jag och Meri... (som är starkare) att vi är liksom mest tillsammans. Och vi har aldrig sådana problem att vi skulle sakna kompis i allmänhet.»

Vänskaperna – lektioner i det kvinnliga

Ur mina intervjuer framgick det att flickor får ut mycket av vänskap då den är som bäst. Utöver tidsfördriv erbjöd vänskapen också stöd för de egna självständighetssträvandena, tankarna och åsikterna i ett skede av livet när familjens betydelse som primär gemenskap minskar. Väninnor kan i varandras sällskap fritt ge utlopp för sina egna personligheter och få positiv respons på dem. De kan anförtro sina hemligheter och problem åt vännerna och lita på att de hålls hemliga. Tillsammans är väninnor starka och kan försvara sig mot yttre angrepp, t ex från pojkar, som är en ständig motkraft och speglingsyta för flickor. Genom att alliera sig sinsemellan strävar flickor efter att frigöra sig från sina föräldrar och uppnå självständighet. Tillsammans vågar flickor erövra nya intressanta livs-

områden och intressen, bryta mot normer, göra galna upptåg och spännande saker, som att träffa pojkar. Sørensen¹⁶ har också fäst uppmärksamhet vid att en väninna är en viktig spegel och förstärkare när en flicka börjar pröva sina färdigheter i det sk förförelsespelet, i heterosexuella närmanden.

Flickorna är på väg in i vuxenlivet, in i det kvinnliga, och erfarenheterna från den egna jämnåldersgruppen formar deras talanger och färdigheter. Tillsammans med olika närstående vänner lär sig flickorna de viktigaste färdigheterna för framtida relationer. Huruvida erfarenheter får flickorna av sina vänskapsförhållanden? Det är svårt att ge ett entydigt svar. I de vänskapsförhållanden mellan flickor som jag har beskrivit ingick element av både frigörelse och bundenhet. Inom ramen för relationerna kan väninnorna överträda sin roll som snäll flicka och uppsöka spänning. Men samtidigt kräver vänskapen en ständig balansgång mellan parternas behov att driva sin egen vilja och jämlikhet, mellan ärlighet och oenighet, mellan närhet och oberoende – en balansgång som förbrukar mycket energi.

Ytligt sett verkar de undersökta flickornas sociala värld synnerligen »kvinnligen». Flickorna var mycket inriktade på relationer och utvecklade sina färdigheter på detta område, ibland på bekostnad av sin handlingskraft. Av stor vikt i vänskapskulturen var att flickorna skulle lära sig färdigheter såsom empati, diplomati samt förmåga att fatta demokratiska beslut och bygga upp förtroendefulla förhållanden. Flickorna sökte också efter godkännande genom andra människor. De lärde sig att samarbeta och kompromissa, och de måste lägga band på sina negativa känslor och sin vilja att kommendera för att trygga kontinuiteten i förhållandena. Andra prioriteringar förekom också: de intervjuade flickorna var inte redo att ge avkall på sin egen identitet för att uppnå bestående relationer. De underströk sitt behov att tänka självständigt och bevara känslan av oberoende. De förutsatte detsamma också av andra flickor, trots att detta kunde leda till olösliga konflikter väninnor emellan.

De flesta av de flickor som jag intervjuade sade klart ifrån att de inte vill offra sina egna

målsättningar och sin egen vilja för att upprätthålla enstaka vänskapsförhållanden. De hade fortfarande nära vänner, men de ville inte ge en enda väninna för mycket makt. Genom att upprätthålla flera vänskapsrelationer samtidigt kunde de själva hålla läget under kontroll. Någon särskild väninna kunde vara viktigare än de övriga, men vid behov kunde också hon ersättas av andra. Flickorna ville således hålla fast vid friheten att välja också när de sökte efter närhet. Det kan tolkas som ett tecken på den individualistiska inställning till livet som anses känneteckna invånarna i det sk postmoderna samhället¹⁷. För att överleva i den postmoderna samhällsstrukturen måste människan ha förmåga att kombinera olika livsmiljöer och relationsnätverk individuellt och meningsfullt. Hon förväntas vara flexibel nog att byta yrke, arbetsplats, bostadsort och fritidsintressen allt efter samhällets behov. Människor tvingas tåla allt större otrygghet i sina relationer till andra. Förhållandena blir mera kortvariga och specialiserade. Den vänskapskultur bland flickor som jag har beskrivit här verkar ha antagit den postmoderna utmaningen. Flickor lär sig att upprätthålla parallella, fortlöpande och växlande, och samtidigt nära vänskapsrelationer i olika kontexter. Det här förbrukar mycket av deras energi, men det premierar dem samtidigt på många sätt. Genom vänskapsförhållandena över de upp sig till autonoma aktörer, som aktivt och kreativt formar sin sociala värld.

Översättning Nina Edgren-Henrichson

NOTER

- 1 Artikeln utkommer på finska år 1992 i en antologi om flickforskning redigerad av Sari Näre och Jaana Lähteenmaa.
- 2 Stern, Lori: Conceptions of Separation and Connection in Female Adolescents. I verket Gilligan, Carol – Lyons, Nona P – Hanmer, Trudy J (red): *Making Connections. The Relational Worlds of Adolescent Girls at Emma Willard School*. Harvard University Press, Cambridge, USA 1990. s 73-87.
- 3 Sørensen, Anne Scott: Längtan efter skönhet – om flickkulturen för och nu. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1/1986, vol 9.
- 4 Se t ex Chodorow, Nancy: *The Reproduction of Mothering*. Berkeley University Press, USA 1978.
- 5 Bjerrum Nielsen, Harriet – Rudberg, Monica: Hur flickor blir flickor och pojkar blir pojkar. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1/1986, vol 9, s 28-42.
- 6 Aapola, Sinikka: *Ystävyyden keinulauta: nuorten helsinkiläistyttöjen ystävyyskulttuurin risitiriitoja ja ratkaisuja* Pro gradu-avhandling. Helsingfors Universitet, sociologiska institutionen 1991. (Utkommer i Jämställdhetsdelegationens serie år 1992.)
- 7 Namnen i texten är fingerade.
- 8 Dylika nätverk av parallella vänner har mig veterligen inte behandlats i övrig litteratur om flickors vänskapsrelationer. Jag har tolkat fenomenet som ett tecken på en eventuell, pågående förändring i flickors inställning till parvänskap. Ätminstone en del flickor i en viss ålder ställer uppenbarligen balansgången i ett nätverk av vänner framför ett enda intimt vänskapsförhållande. Det är emellertid svårt att dra några säkra slutsatser i frågan, eftersom motsvarande jämförelsematerial från tidigare perioder inte har funnits att tillgå.
- 9 Holter, Harriet, von der Lippe, Anna, Haavind, Hanne: Venninner. I verket Holter, Harriet (red): *Kvinner i fellesskap. Kvinnerns levekår og livsløp*. Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- 10 Pitcher, Evelyn G, Shultz, Lynn H: *Boys and Girls at Play. The development of sex roles*. Harvester Press, Brighton 1983.
- 11 Goodwin, Marjorie H: Tactile uses of stories: participation frameworks within girls' and boys' disputes. Artikel i verket Berentzen, Sigurd (red): *The proceedings of the symposium on Ethnographic Approaches to Children's Worlds and Peer Cultures*. Report no 15, The Norwegian Centre for Child Research. Trondheim 1989.
- 12 Se fotnot 9: Holter et al 1982, s 292.
- 13 Bjerrum Nielsen, Harriet: Små piger, søde piger, stille piger – om pigeliv og pigesocialisering. *Sociologi i dag* 3-4/1981, s 34.
- 14 Se fotnot 3: Sørensen 1/1986, s 45.
- 15 Laine, Kaarina: Huono-osaisuus kouluikäisten lasten toverisuhteissa. *Kasvatustiede* vol 21, nr 1, 1990, s 22.
- 16 Se fotnot 3: Sørensen 1986.
- 17 Angående postmodernism och ungdomars livssituation: se t ex Lähteenmaa, Jaana – Siurala, Lasse (red): *Nuoret ja muutos. Tilastokeskuksen tutkimuksia* 177. Helsinki 1991, s. 6-11.

Independence, Closeness, Variety – Ideals in the Friendship Culture of Young Girls in Helsinki

Girls in our society have to deal with the contradicting Western cultural ideas about youth and femininity during their growing-up process. Youth is considered a phase of growing independence, but femininity is to a great extent conceptualized through the ability of maintaining close relationships. This is why friendships are especially important to girls in adolescence – they offer them emotional support in venturing into new social worlds while gradually loosening their family ties. I see young girls' friendships as an important agent of socialization. By studying them it is possible to better understand how femininity is formed in the society.

My research is based on qualitative interviews with 11-12-year-old schoolgirls living in city center area in Helsinki. I wanted to find out about the variety of meanings girls attribute to their friendships today. The girls had culturally shared ideals about friendships: they emphasized trust, equality, democracy, independence, emotional closeness as well as »having fun». Because some of their ideals were contradictory, the girls had to constantly balance between them.

Besides maintaining closeness and a sense of belonging, the interviewees expressed their hope to preserve their sense of individuality. They did not want to be too dependent on a particular friend. For this reason many of them said they preferred having many equally important friends at the same time to exclusive »best friend» -relationships. Establishing wider friendship networks and alternating between friends in different contexts seemed to offer them an opportunity to try to fulfill all their friendship ideals at the same time.

*Sinikka Aapola
Sociologiska institutionen
Helsingfors Universitet
Fabianinkatu 33
SF-001 70 Helsinki
Finland*